

Pentti Airas: Die geschichtlichen Wertungen vom Krieg und Friede von Friedrich dem Grossen bis Engels. Studia Historica Septentrionalia 1. Rovaniemi, Societas Historica Finlandiae Septentrionalis 1978. 620 s.; F.nr. 90.

I den her anmeldte bog behandler Pentti Airas – kendt fra hans »Vom Glaubenskrieg zum Klassenkrieg. Der Kriegszweck im Spiegel der Geschichtsphilosophie« (1963) – spørgsmålet om krig og fred i forhold til ændringerne i europæisk, politisk og social tankegang. De mest repræsentative idéer mener forf. at finde hos Frederik II af Preussen, Montesquieu, Rousseau, Bentham, Rotteck, Marx og Engels; et særligt kapitel beskæftiger sig med den finske filosof og politiker, J. V. Snellmans nationalisme. Man kan undre sig over, at den franske revolutions – og da navnlig den jacobinske periode, hvis indflydelse på 1800-tallets tankebaner er evident – helt forbigås. »Den franske revolutions orkan, som med årene blev hele verdens dramatiske historie, fostrede grev Saint-Simons tanker, siden også hans fjendtligsindede elever, Auguste Comtes, Proudhons, Karl Marx', som aldrig siden har ophørt at hjemsege menneskenes sind og overvejelser«, skrev Fernand Braudel (*Ecrits sur l'histoire*. Paris 1969, s. 16). Og navnlig når der er tale om de sociale idéers historie er det en brist helt at se bort fra denne periode. Ligeledes er det vanskeligt at indse, at forf. kun flygtigt beskæftiger sig med den betydeligste af 1800-tallets krigsteoretikere, Karl von Clausewitz' idéer i »Vom Kriege«. Endelig burde forf. nok have drøftet de mange forskellige typer af krig (defensive, revolutionære, præventive o.s.v.) noget nøjere.

Bogen, der består af seks ensartet opbyggede studier, bringer dog væsentlige bidrag til forståelsen af idéernes forvandling på vej fra det førindustrielle samfund til det industrielle. Med rette påpeger forf. den indflydelse, Frederik II.s meninger om stat, militærtjeneste, krig og nationalhelte har øvet på vort århundredes Tyskland. Hans analyse af modsætningerne mellem *Antimachiavelli* og Frederik II.s praksis er overbevisende. Interessant er også hans originale fortolkning af Montesquieus teoretiske fremstilling af statens rolle og den retfærdige krig, mindre originalt derimod kapitlet om Rousseau. Hans præsentation af Benthams fredstanke vilde have vundet ved en sammenligning med Kants (*Zum ewigen Friede*). Med rette betoner forf., at Marx' holdning til nationale krige afhang af, i hvilken udstrækning de kunde forcere opløsningen af den hellige alliance. Netop derfor støttede Marx de polske frihedskrige, men negligerer de øvrige slaviske nationers rolle; de bekendte sig til panslavismen og var Ruslands forbundsfæller. Urigtigt er det blot, at Airas afgrænser den russiske imperialisme til 1800-tallet. Marx og Engels understregede selv, at den havde sine rødder i Moskva-riket – og de havde ret.

Ifølge forf. var det Hegel, der fremfor nogen påvirkede Snellmans nationalistiske tanker. Sandt nok, men hvad med Herders rolle (Sprogets betydning for nationalbevidsthedens udvikling)? Kapitlet giver ikke fyldestgørende forklaring på Snellmans holdning til Rusland og Sverige i 1800-tallet. Anså han virkelig Rusland for mindre faretruende for Finland? Var han modstander af 1860'ernes skandinavistiske idéer? Var problemet om vestmagternes intervention under den polske rejsning 1863 den afgørende grund til dette?

I mine øjne reducerer de kritiske bemærkninger ikke bogens værdi. I Airas' pen bliver idéernes historie mere end blot abstraktioner. Han forsøger – især i konklusionerne – at forbinde problemet om krig og fred med kyndige refleksioner over sociale, politiske, religiøse og ideologiske forhold, forbindelser som vi ofte nok har savnet præcis forklaring af. Trods forbeholdene har vi altså fået en stimulerende undersøgelse af et af verdenshistoriens mest brændende spørgsmål; bogen er et vigtigt bidrag til diskussionen om krig og fred.

Em. Halicz